

ØEN I DEN KELTISKE VERDENSOPFATTELSE

Af Morten Lund Warmind

Kelternes storhedstid var omkring 400 til 200 f.v.t. I denne periode dominerede keltisktalende folk det meste af Europa, uden at der dog var tale om nogen politisk enhed. Den keltiske kultur på kontinentet forsvandt under pres fra romerne og de germanske invasioner af Romerriget, men på Irland og i andre randområder overlevede keltisk kultur. Derfor er det kildemateriale, der arbejdes med, spredt i både tid og rum, og det er usikkert, hvad glosen »keltisk« egentlig dækker.

I det følgende vil jeg vise, at temaet »øen ude i havet« hørte med til de punkter, som kelterne orienterede sig efter i deres forståelse af omverden.

Cæsar som kilde til keltisk religion

En af de vigtigste kilder til keltisk religion er Julius Cæsars bog om gallerkrigene. I den sjette bog af dette værk leverer han en udførlig beskrivelse af gallernes kultur og religion. Der er ingen tvivl om, at Cæsar har været meget påvirket af den græske stoiske filosof Posidonius og dennes værk om bl.a. kelterne, men en del af det, som han viderebringer, findes ikke i andre kilder, som citerer Posidonius; det er rimeligt at gå ud fra, at disse oplysninger stammer fra Cæsar selv.¹

Det er klart, at det er væsentligt for arbejdet med keltisk religion at kunne bedømme Cæsars troværdighed, og her regner man med, at mindst tre faktorer spiller ind. Det vigtigste er det indtryk, som Cæsar vil gøre på sit romerske publikum. Dette har igen at gøre med den lærdom, han gerne vil demonstrere – hans afvigelser fra Posidonius skal være velbegrundede. Sluttelig spiller det også ind, hvad han har kunnet iagttage, og hvad han har fået fortalt.

Hvordan disse forhold indvirker på Cæsars beskrivelse kan klart ses af hans beskrivelse af de germanske folk. For Cæsar er de hans vigtigste undskyldning for at blive i Gallien og underlægge sig landet på trods af betyde-

Øen i den keltiske verdensopfattelse

lig modstand fra det romerske senat. Derfor er det vigtigt for ham at fremhæve dem som noget særligt. Posidonius havde også omtalt germanere, som han havde set i Marseilles, men han regnede dem for keltere. Dette var temmelig ubekvem for Cæsar, men heldigvis også forkert. Det er derfor Cæsar lægger så stor vægt på de forskelle, han har iagttaget, og udnytter dem ud over det yderste.

»Germani multum ab hac consuetudine differunt« skriver han efter sin beskrivelse af keltisk kultur – »germanerne adskiller sig i skik og brug meget fra dette« (VI, 21, 1). Dette udsagn må have fået det til at gibbe i de romerske lærde, der har været fortrolige med Posidonius' værk. Derefter går han over til at beskrive germanerne som et folk, der hverken har druider (og dette er korrekt) eller nogen egentlig kultur – intet agerbrug – eller religion – ingen egentlige guder. Og dette er notorisk forkert.

Man har diskuteret årsagerne til Cæsars forkerte skildring af germanerne en del, og det har været fremført, at han har været så bundet af sin samtids opfattelse af kulturkredse, at han simpelthen giver en skildring af den forestillede kulturkreds' forventede karakteristika snarere end af germanerne.

Det er dog nødvendigt at erindre om den politiske interesse, han havde i at »flytte« germanerne ud i denne fjernere kulturkreds. De skulle helst opfattes som et stærkt barbarisk folk, som det nok kunne være nyttigt at sætte sig i respekt hos.

Det kan endelig fremhæves, at Cæsar i væsentlig grad har fået sine oplysninger om germanerne fra deres fjender. Fra en enkelt episode ved vi, at disse oplysninger ikke var særligt nøgterne med hensyn til germanernes menneskelighed. Det fremgår, at de nærmest blev beskrevet som dæmoner, og det kan vel også i en vis grad have påvirket Cæsars beskrivelse (1, 39, 1).

Dette eksempel skulle gerne demonstrere, hvordan Cæsars oplysninger kan vurderes. Når det drejer sig om hans oplysninger om keltisk religion, spiller det endvidere ind, at det meste af vores øvrige kildemateriale som nævnt er adskilt fra Cæsar i både tid og rum. Der er ca. tusinde år mellem Cæsar og nedskrivningen af de irske fortællinger, der udgør den vigtigste del af kilderne til keltisk religion. Dertil kommer endvidere, at det irsk-keltiske sprog er en helt anden slags keltisk end det sprog, der taltes i Gallien på

Cæsars tid, og at den irske samfundsstruktur også var temmelig anderledes end den galliske, såvidt vi kan skønne.

Det følger af dette, at når Cæsars og de irske kilders oplysninger på et eller andet punkt stemmer overens, kan vi sandsynligvis tale om et fundamentalt keltisk træk. Det er naturligvis nødvendigt at være på vagt over for mulige tilfældige ligheder, og det er derfor nødvendigt, at sådanne fællestræk indgår i en større sammenhæng (Warmind).

Det keltiske »præsteskab«, druiderne, som omtales omhyggeligt af Cæsar, har været genstand for mange diskussioner, men der er ingen tvivl om, at de også nævnes i de irske kilder, og sommetider anbringes i en social sammenhæng, som næsten passer med, hvad Cæsar beretter. Til gengæld kan der ikke findes nogen indlysende irsk parallel til Cæsars berømte beskrivelse af kæmpemæssige statuer (»simulacra«), der antændes med levende mennesker i (VI, 16, 4). Man har forsøgt sig med den forklaring, at Cæsar muligvis gengiver en myte snarere end noget, der faktisk er foregået. I de irske historier forekommer det, at konger indebrændes i sammenhænge, hvor overnaturlige og mytologiske elementer indgår, og dette udsagn hos Cæsar er blevet foreslået som en version af en sådan myte (Ross, 82).

Selvom dette bestemt er en mulighed, må man dog undre sig noget over, at det, som er centralt i Cæsars beskrivelse, nemlig den kolossale statue, slet ikke genfindes i de irske fortællinger. Egentlig kan de vel blot bekræfte, at noget, der kan tolkes som afbrænding af ofre, findes i keltiske historier. Dette er ikke uvæsentligt, men næppe heller tilstrækkeligt.

Den amerikanske religionshistoriker Bruce Lincoln har forsøgt at knytte Cæsars beskrivelse til en serie indoeuropæiske fortællinger om Verdens Skabelse ud af et urmenneskes lemmer (de mest kendte er Purusha og Ymir). Efter hans mening skal den store træstatue knyttes til flere irske fortællinger, der slutter med, at vigtige steder bliver opkaldt efter et dyrs eller et menneskes afhuggede lemmer. Efter Lincolns mening viser dette muligvis tilbage til en skabelsesmyte af Ymir-typen.²

Denne forklaring, der søger at løse problemet om den manglende mytiske baggrund ved at søge den i indoeuropæisk sammenhæng, er udspekuleret, men den er ikke blevet almindeligt accepteret, og gåden om træstatuerne kan næppe finde en tilfredsstillende løsning på det nuværende grundlag.

Øen i den keltiske verdensopfattelse

Druidelærens opståen

Lidt mere upåagtet har en anden bemærkning hos Cæsar været, skønt den faktisk også kan finde støtte i irske myter. Det skyldes sandsynligvis, at den er blevet taget bogstaveligt.

Cæsar skriver om druide-kunsten (VI, 13, 11):

Læren menes at være udtænkt i Britannien og derefter overført til Gallien, og de, som ønsker at kende den sag mere omhyggeligt, drager stadig ofte dertil med henblik på at lære.

Sætningen vakte stor glæde i renæssancens England, fordi den blev opfattet som et klart bevis på briternes højere civilisationsgrad og nærmere tilknytning til denne dybe ur-visdom. Den ligger også bag de lærde spekulationer, der i 1700-tallet knyttede bronzealder-anlæggene Stonehenge og Avebury sammen med druiderne (Piggott, 112-171). Arkæologisk set er oplysningen dog mærkelig, fordi alt tyder på, at kelterne er indvandrere i Britannien, således at de må have medbragt druiderne fra kontinentet. De fleste forskere vælger helt at ignorere Cæsars bemærkning eller at affeje den med, at druide-læren havde holdt sig bedre i det »uspulerede«
Britannien, der var uden for Middelhavslandenes indflydelsessfære.

Oplysningen giver imidlertid mere mening, hvis den – ligesom historien om de store statuer – betragtes som en afspejling af en myte. Den viser under alle omstændigheder, at Britannien havde en ganske særlig betydning for kontinentets keltere. Dette synes også at blive bekræftet af en uheldig episode, som medførte, at Cæsar lod ædueren Dumnorix henrette (V, 7). For da Cæsar for anden gang ville prøve at indtage Britannien, ville han have flere galliske høvdinge med, for at de dermed skulle demonstrere deres loyalitet. Dumnorix prøvede mange gange at undslå sig, bl.a. med religiøse skrupler, som Cæsar opfattede som dårlige undskyldninger. Da Dumnorix til sidst forsøgte at flygte, blev han indhentet og dræbt på Cæsars ordre.

I de irske tekster omtales det ofte, at mænd af høj rang er bundet af mange religiøse forskrifter, der handler om, hvor de skal opholde sig, og det er derfor sandsynligt at Dumnorix ikke blot forstillede sig.³ Det er interessant at bemærke, at da Cæsar kom tilbage fra Britannien blev han mødt af en opstand, der tilføjede ham hans første nederlag. Måske var det, som Cæsar mente var Dumnorix' religiøse skrupler, en alvorlig sag for en stor del af

den kontinentale keltiske befolkning. Denne opfattelse støttes yderligere af, at hele den keltiske tradition kender til øer, hvorfra det magiske og det hellige kommer. Disse øer er vel at mærke både omtalt som faktiske navngivne steder og mere ubestemt, som øer ude i oceanet.

Túatha Dé Danann

De irske lærde i den tidlige middelalder opfattede Irlands historie som en række invasioner udefra af mere eller mindre fantastiske væsener, der erobrede magten for en tid, indtil de nuværende magthavere, mileserne, dvs. kelterne, overtog den. De næstsidste erobrere var gudefolket *Túatha Dé Danann*, »Gudinden Danu's Folk«. En særlig berømt historie, fortællingen om *Cath Maige Tuired*, slaget på Tuired-sletten, beretter blandt meget andet om deres store kamp mod de dæmoniske *fomor*er, dvs. »dæmoner nedefra«, som i øvrigt genfindes i alle tidsaldr.

I denne sammenhæng er det indledningen, der er det mest interessante, for her berettes det, hvorfra Túatha Dé Danann kom (§1):

Túatha Dé Danann var på verdens nordlige øer, og de studerede videnskunst og trolddom og druidekunst og heksekunst og magisk kunnen, indtil til de overgik de hedenske kunsters vise mænd.

Ordet *gentliucht* for »hedenske kunster« er her et klart indlån baseret på det latinske »gentiles«. Dette nævnes for at demonstrere, at den genfortælling af beretningen om slaget ved Tuired-sletten, som vi besidder, har karakter af en gejstlig-lærd kommentar til en ældre historie. Forfatteren af vores version bryder ofte ind med rettelser til den tekst, der må have været hans grundlag. Blot fordi teksten er irsk, er den altså på ingen måde et uberørt produkt fra den før-kristne kultur. På den anden side er denne historie en helt uimodsigelig irsk reference til, at druidelæren kunne læres på øer, der lå mod nord.

Man regner normalt med, at en hel del af det, der fortælles i de irske beretninger, er fra tiden før kristendommen, og at Túatha Dé Danann er de gamle keltiske guder (Warmind). Denne opfattelse begrundes med, at det er muligt med sikkerhed at fastslå, at dette gælder nogle af medlemmerne. Der er ingen tvivl om, at »helten« *Lugh*, på gallisk *Lugus*, har været en overordentlig vigtig gudeskikkelse. Det ses blandt andet tydeligt af, at hans navn

Øen i den keltiske verdensopfattelse

genfindes i en mængde stednavne fra hele det keltiske område. Den vigtigste by i Gallien hed *Lugudunum*, »Lugus' befæstning«; i vore dage hedder byen Lyon. Også folkets konge, *Nuadu*, er påviseligt en gud, der ifølge indskrifter har været tilbedt i romertiden.

Kelternes orientering af rummet

Adskillige andre stednavne fra det keltiske område viser, at kelterne organiserede deres omverden ud fra et midtpunkt. Denne idé er almindelig og ligger vel også bag de forskellige *omfaloi*, som fandtes ved græske helligdomme – mest berømt i Delfi. For kelterne synes tanken dog at have været af ualmindelig stor betydning. Også Cæsar nævner et område, carnuternes land, som af druiderne blev regnet for Galliens midtpunkt (VI, 13, 10).

Denne orientering af rummet kan også ses meget tydeligt på Irland, der var inddelt i fem områder, »femtedele«: Ulster, Leinster, Munster, Connaught og Mide. Det sidste område er nu opdelt i to distrikter i provinser Leinster, men navnet betyder simpelthen »midte«, og det var her overkongen ifølge traditionen havde sin kongsgård, Temair eller Tara. Hver provins havde også sit centrum, sin »kongsgård« og hver provins blev tillagt særlige egenskaber, der igen blev forbundet med verdenshjørnerne. Ulster i nord karakteriseres med kamp, Leinster i øst med rigdom, Munster i syd berømmes for sin musik og Connaught i vest for sin lærdom. Kongedømmet hører som nævnt til Mide i midten (Rees, 118-139).

I de irske tekster er der altså lagt megen systematik ind i netop femdelingen, der, som det ses, forbindes med hele kosmos. Det er desværre umuligt at afgøre, om denne ordning var et specielt irsk fænomen, eller om kelterne også andre steder organiserede sig netop sådan. Det nævner vore kilder nemlig intet om.

Det er i denne sammenhæng også nødvendigt at huske, at der i høj grad er tale om en ideologisk orientering af verden. Det er ikke sikkert, at Irland nogensinde har været politisk organiseret på den omtalte måde. I historisk tid har det i hvert fald næppe været tilfældet. Det er formentlig lige så forkert at se femdelingen som en bekvem model for politisk organisering; der er snarere tale om en ramme for religiøs organisering, der giver årsfester og andre ceremonielle begivenheder et rum at udfolde sig i. Det keltiske religiøse aspekt er gemt og glemt i de kristne lærde tekster, men det accentueres

af, at for eksempel »kongsgården« i Ulster efter udgravninger har vist sig at have været et religiøst (eller i hvert fald »symbolsk«) anlæg og slet ikke en bolig.⁴ Noget lignende gør sig givet også gældende for Temair, men dette sted er endnu ikke ordentligt udgravet.

Det synes nu, som om vi kan føje et element til denne ideologiske opfattelse af rummet, nemlig øen uden for kredsen, hvor man oplæres i druidekunst. Når man betænker, at den materielle kultur, som af arkæologerne opfattes som keltisk, synes at stamme fra det indre Europa, må det tilføjes, at denne ideologiske ø også må have kunnet ligge i en sø, hvis den har hørt til keltisk tankegang fra de tidligste tider. Under alle omstændigheder er der i hvert fald eksempler på, at også øer i søer kunne opfattes som overjordiske steder i keltisk sammenhæng.

Øen i den keltiske litteratur

Eksemplet med Túatha Dé Danann, der havde lært druidekunst på de nordlige øer, er ikke enestående. Faktisk omtales en rejse over havet med henblik på at opnå viden ofte i keltisk litteratur.⁵

Da den fremragende Ulster-helt Cuchullin skal oplæres i våbenbrug, sker det hos den magiske Scathach, en kvinde, der hævdes at bo i Alba, altså Skotland, på den anden side af havet fra Irland. Men da Cuchullin skal finde hende, må han atter ud på en ø. Scathach og hendes døtre er helt klart væsener fra en anden verden og den kunnen, de underviser i, er ikke kun almindelig krigskunst; også magisk kunnen og hemmelige, uovervindelige våben indgår.

Øer med overnaturlige indbyggere er også et fast element i hele den genre af fortællinger, der kaldes »imrama«, »rejser«. Den ældste irske tekst, vi har overleveret, den legendariske helt »Bran mac Febal's Rejse«, handler om en sådan færd ud på havet, hvor han og hans mænd kommer til en ø med en overflod af gæstfrie kvinder. Det er dog klart, at øen udgør en anden verden, for tiden står forunderligt stille. Da Bran og hans mænd prøver at vende hjem, får de fra stranden at vide, at megen tid er gået, og at de er blevet til et sagn (Cross & Slover, 588-595).

At tiden har sin egen rytme i den anden verden er almindeligt i de keltiske historier, også selvom denne verden ikke er placeret »ude i oceanet«.

Øen i den keltiske verdensopfattelse

Rejsefortællingerne blev som genre eller tema inkorporeret i en åndeliggjort form i de kristne fortællinger. Legenden om St. Brendans rejser til forskellige øer er det vigtigste eksempel. Rejsen følger her det religiøse års rytme, og de forskellige øer rummer moralske lærestykker af den ene eller anden art. Nogle af dem findes i en profan form i den lange (og ret sene) fortælling om Maeldúins rejse. Øen er her i høj grad både en magisk og en lærerig verden, hvorfra man vender kyndig tilbage.

De verdener, som heltene besøger derude, er oftest lykkelige og benævnes med navne som *Tir na nOg*, »Ungdommens land«, eller *Tir na mBeo*, »Livets land«. Men verden udenfor var også dæmonisk. I de irske fortællinger kommer de truende væsener udefra. I de historier, der handler om guderacen Túatha Dé Danann kaldes de »fomorer«, et ord, der bedst oversættes som »dæmoner nedefra«. De kommer fra den anden side af havet, men karakteristisk nok ikke fra en ø. Selvom de er mægtige, er deres kunnen aldrig beskrevet som kreativ eller positiv, og der knyttes heller ikke det aspekt af belæring til dem, som er karakteristisk for de væsener, der bor på øer.

Det er ikke kun i den irske, men også i den walisiske keltiske litteratur, at visdom og magi findes på en ø ude i oceanet. I den walisiske eventyr-samling Mabinogion kaldes Britannien godt nok for »De mægtiges Ø«, men det er fra Irland, at alt hvad der er magisk og mærkeligt kommer.⁶

En anden virkelig ø

I Gallien fortalte man Cæsar, at Britannien var druidelærens arnested, men i Britannien selv synes det at have været en ø ved navn Mona, som man har henvist til. Det er den ø nord for Wales, der i dag kaldes Anglesey. Her havde druiderne deres vigtigste helligdom, forlød det, og her var der et center for uro og opstand mod Rom. Ifølge Tacitus' *Annales* besluttede den nyudnævnte romerske general Gaius Suetonius Paulinus sig i år 60 for at erobre øen for at sætte sig i respekt (XIV, 29). Da soldaterne satte over det smalle, men besværlige sund, blev de mødt af trolddom snarere end af våben. Tacitus fortæller, at sortklædte kvinder med udslået hår, der fægtede med fakler, samt druider, der skreg forbandelser, fik soldaterne til at stå som lammede i et øjeblik. Det lykkedes dog for generalen at tale dem til rette, således at den sidste frie keltiske bastion kunne nedkæmpes, og Britannien

endeligt erobres. Det er bemærkelsesværdigt, at dette togt mod en ø atter medførte, at den sejrige general blev mødt af et oprør, nemlig Boudiccas opstand, der dog hurtigt blev nedkæmpet.

Beretningen her kan tyde på, at der måske er mening i, at øerne i myte og fortælling blev skildret som visdomscentre og læresteder. Måske har det den rod i virkelighedens verden, at druidecentre faktisk befandt sig på øer. Det har været fremhævet, at kelterne gik over til kristendommen, da den monastiske bølge var på sit højdepunkt, og at det er derfor, at den keltiske kristendom organiseres som klostresamfund (Dilon & Chadwick, 173-186). Dette er sandsynligvis korrekt, men måske har netop denne form for kristendom været særlig acceptabel for de irske keltere, fordi netop afsondretheden passede til de eksisterende ideer om hellighed. I den keltiske kristendom er det karakteristisk, at hellige eneboere er almindelige, og både de og klostersamfundene har en udtalt forkærlighed for øer. De hellige mænd var villige til, ligesom Brendan, at rejse meget langt; da nordmændene kom til Island, boede der allerede irske munke dér (Foote & Wilson, 52).

Senere keltisk litteratur

Det britiske fortællestof har dybe keltiske rødder. I Arthur-fortællingerne nævnes Irland somme tider som et magisk sted. Den arthurianske tradition vidste for eksempel at berette om Stonehenge, at det var Arthurs troldmand Merlin, der på magisk vis havde flyttet stenene fra Irland.

I Gottfried von Strassburgs digt om Tristan og Isolde fra formodentlig 1210 er Irland også et eventyrland. I begyndelsen undertrykker den dæmoniske Morold Cornwall derfra, indtil Tristan drager derover, kæmper med Morold og sejrer, men såres dødeligt. Han helbredes af dronningen og kan rejse hjem med fornyede kræfter; heri kan ses en parallel til de andre keltiske øer. Hele historien gentages i øvrigt, da Tristan skal fri til den vidunderlige Isolde på kong Marks vegne og må nedkæmpe en drage først. Den magi, der binder Tristan og Isolde sammen, er også irsk.

Det forhold, at mangt og meget af det stof, som kendes fra Tristan-digtet, også findes flere steder i irsk tradition, gør parallellerne endnu mere interessante. I de irske historier flygter de elskende par altid til Alba – over havet.

Øen i den keltiske verdensopfattelse

Øen

Det er ikke ualmindeligt, at øer beskrives som de *gør* i den keltiske litteratur. Forskellen på det irske materiale og for eksempel Odysseen er, at øernes rolle i beskrivelserne hænger sammen og danner et mere omfattende mønster.

Vi tør altså godt påstå, at når Cæsar skriver som han *gør* om druidelærens oprindelse i Britannien, så beskriver han ikke et sagsforhold, men en keltisk kosmologisk idé om, hvordan verden var indrettet. Selvom der var en livlig trafik mellem de to keltiske områder, kunne Britannien på kontinentet alligevel opfattes som »øen hinsides havet« – forbudt og magisk. At en ideologisk opfattelse af virkeligheden i nogle situationer er stærkere end en konkret opfattelse er bestemt ikke ualmindeligt.

De irske lærde, der nedfældede de principper som Irland og Verden var opdelt efter, nævner ikke øen hinsides havet. Deres indstilling var jordnær og praktisk og den havde ikke plads til det overnaturlige udenfor. Alligevel virker det rimeligt, når det keltiske verdensbillede skal opsummeres, at medregne *indsib túascertachaib an domuin*, »verdens nordlige øer«, som det sted, hvor man lærer druidekunst af enhver art. Som vi har set, var dette sted for de før-kristne keltere ikke kun en myte, men måske også et konkret sted. Et sted, der i så fald fortsatte med at have betydning ind i kristen tid.

Der er mange andre steder end øer, som i de irske fortællinger er fyldt med overnaturlige kræfter, forbud og hellighed. Vigtigst er de enorme neolitiske gravhøje, der findes på Irland, og som, på det tidspunkt da vore kilder blev til, opfattedes som gudeboliger og indgange til den anden verden. Om disse steder og om de dæmoniske kræfter tier vore kontinentale kilder desværre bare fuldstændigt. Det er sandsynligt, at kelterne som sådan mente, at havene var hjemsted for »dæmoner nedefra« – men vi har ingen mulighed for at bekræfte en sådan opfattelse.

Det eneste, vi kan gøre, er at konstatere, at Cæsar opererer med to punkter, som vi også genfinder i de irske tekster, og derfor kan tillade os at beskrive som keltiske: centeret og øen udenfor.

Det ville være en interessant opgave at forsøge en nøjere undersøgelse af, hvordan centeret – kongsgården i de irske tekster – og øen ude i det store hav forholder sig til hinanden i kilderne. Det umiddelbare indtryk er, at de danner modpoler. Det er i hvert fald bemærkelsesværdigt, så mange kvinde-

dominerede verdener man finder ude på øerne i fortællingerne. Men denne opdeling passer kun dårligt med adskillige andre træk, som for eksempel den nævnte druidehelligdom på Anglesey, og emnet må vente på en mere dybtgående analyse.

Noter

1. Den mest grundige behandling af dette spørgsmål findes hos Tierney.
2. Lincoln (1986) behandler dette spørgsmål meget bredt. I »The Druids and Human Sacrifice« (1991, 176-187) behandles særligt druidernes rolle.
3. Zecchini (53, 64) diskuterer dette problem i detaljer.
4. Se »Navan fort: New light on the Irish epics«, *Current Archaeology* 134, 44-49. Artiklen er anonym. Udgravningen forventes i øvrigt publiceret i 1996.
5. En samlet udgave af de irske tekster findes ikke. Cross & Slover samler de vigtigste. Det er langfra den bedste udgave, men den mest omfattende.
6. Denne eventyrsamling er udgivet af Ford.

Litteratur

- Anonym, »Navan fort: New light on the Irish epics«, *Current Archaeology* 134, May-July 1993.
- Cross, Tom Peete & C. H. Slover, *Ancient Irish Tales*, Totowa 1981 (1.1936).
- Dillon, Myles & N. Chadwick, *The Celtic Realms*, London 1967.
- Foote, Peter & D. Wilson, *The Viking Achievement*, London 1980 (1. 1970).
- Ford, Patrick K., *The Mabinogi and other Medieval Welsh Tales*, Berkeley 1977.
- Gray, E. (ed.), *Cath Maige Tuired. The Second Battle of Mag Tuired*, Kildare 1982.
- Lincoln, Bruce, *Myth, Cosmos and Society*, Cambridge 1986.
- Lincoln, Bruce, »The Druids and Human Sacrifice«, *Death, War and Sacrifice*, Chicago 1991.
- Piggott, Stuart, *The Druids*, Harmondsworth 1974 (1.1968).
- Rees, Alwyn & Brinley Rees, *Celtic Heritage*, USA 1961.
- Ross, Anne, *Pagan Celtic Britain*, London, 1974 (1.1967).
- Tierney, J. J., »The Celtic Ethnography of Posidonius«, *Proceedings of the Royal Irish Academy* 60, 1960.
- Warmind, Morten, »Irish Literature as Source-Material for Celtic Religion«, *Temenos* 28, 1992.
- Zecchini, G., *I druidi e l'opposizione dei Celti a Roma*, Milano 1984.

Øen i den keltiske verdensopfattelse

Summary

It is well known that the Celts oriented their physical environment around a centre as can be seen from a number of Continental place-names. In Ireland we even find a highly developed division of the island according to the four corners of the world into four »provinces« around the centre. This division is ideological or religious rather than political. It is argued that this division of the world included an island outside of the sphere of the ordered world, from which it was thought that knowledge – especially druidical knowledge – originated. This again throws light on the famous remark by Julius Caesar that druidry had its origin in Britain. To the Continental Gauls, who were Caesar's informants, Britain was »The Island Across The Sea«, whereas this island in Britain may have been Ireland as in the tales or Mona (modern Anglesey) in historical fact. It is speculated that islands in fact as well as in myths were thought to be religiously important. Several examples of islands as centres of magical knowledge from Celtic literature are given concluding with the role of Land of Magic given to Ireland in the Tristan-poems.

Morten Lund Warmind

Amanuensis

Institut for Religionshistorie

Københavns Universitet